

Esipuhe

Tämän kirjan tekemiseen meitä ovat innostaneet varhaiskasvatuksen työntekijöiltä tulleet havainnointia koskevat kysymykset ja yrityksemme rohkaista kasvattajia lasten ja lapsiryhmien havainnointiin. Työssämme varhaiskasvatuksen erityisopettajina olemme huomanneet, että useat kasvattajat kokevat havainnoinnin vaikeaksi. Kasvattajat haluavat kyllä havainnoida lapsia, mutta ongelmana saattaa olla esimerkiksi kokemattomuus tai tietämättömyys tilanteeseen sopivista havainnointimenetelmistä ja niiden käytöstä. Kasvattaja on ehkä tutustunut opiskeluaikoinaan joihinkin havainnointimenetelmiin, mutta ne ovat saattaneet unohtua tai ovat nykyiseen tilanteeseen sopimattomia. Mieleen tuleva havainnointimenetelmä saattaa olla joko liian vaikeakäyttöinen tai sillä havainnoidaan jotakin muuta kuin sitä asiaa, josta nyt tarvitaan tietoa. Kasvattajan luottamus omiin havainnointitaitoihin saattaa horjua monesta syystä.

Erilaisissa ongelmatilanteissa kasvattajat tarvitsevat tiimin ulkopuolisen henkilön näkemystä asiasta. Kun lapsen kehitys mietityttää tai huolestuttaa kasvattajaa tai vanhempaa, kasvattaja tavallisesti pyytää, että varhaiskasvatuksen erityisopettaja tulisi havainnoimaan lasta ja konsultoimaan henkilökuntaa. Havainnointi kuuluu oleellisena osana varhaiskasvatuksen erityisopettajan työtehtäviin. Yleensä yksittäistä lasta tai koko ryhmää koskeva yhteistyö erityisopettajan kanssa alkaa lapsi- tai ryhmähavainnoinnilla.

Myös kasvattajien omia havaintoja tarvitaan. Jos kasvattajien dokumentoimat havainnot ovat vähäisiä tai niitä ei ole, neuvotteluissa

lapsen asioista korostuvat liikaa kasvattajien muistikuvat, mielikuvat ja tulkinnat sekä ulkopuolisen havainnoijan, kuten erityisopettajan, satunnaiset havainnot. Kasvattajat ovat saattaneet luottaa liikaa siihen, että erityisopettaja vahvistaa omilla havainnoillaan kasvattajien tulkinnat lapsen tilanteesta ja tarpeista. Jos näin ei käy, kasvattajat saattavat pettyä erityisopettajaan ja hänen suhtautumiseensa.

Erityisopettaja näkee lapsen vain lyhyen aikaa ja tavallisesti vain yhdessä tai muutamassa tilanteessa. Vaikka havainnointitilanteessa ryhmän toiminta ei poikkea tavallisesta arjesta, havainnoitavan lapsen käyttäytyminen voi poiketa tavallisesta käyttäytymisestä, jos lapsi on tietoinen havainnoinnista. Kasvattajat kertovat joskus, että lapsi käyttäytyi havainnoinnin aikana toisin kuin normaalisti. Lapsen ongelmat ja kasvattajia huolestuttava käytös eivät ole ehkä tulleet ollenkaan esiin. Ehkä onkin niin, että myös kasvattaja toimii havainnoinnin aikana toisin kuin normaalisti ja lapsi reagoi siihen. Kun huolestuttavasta asiasta ei ole dokumentoitu kasvattajan havaintoja, lapsen tarvitseman tuen saanti voi viivästyä.

On tärkeää, että havainnoinnissa noudatetaan täydentävän asiantuntemuksen periaatteita. Käytännössä se tarkoittaa, että kaikki lasten kasvattajat havainnoivat lapsia ja dokumentoivat havaintonsa. Kasvattajatiimissä käydään keskustelua havainnoista ja tarvittaessa otetaan yhteyttä huoltajiin ja moniammatillisen yhteistyöverkoston jäseniin, esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajaan. Hänen tekemistään havainnoista saadaan joko vahvistusta kasvattajan havainnoille tai uutta kasvattajien havainnoista poikkeavaa tietoa lapsesta. Kaikki havainnot ja näkökulmat ovat tärkeitä yhteiskeskusteluissa, kun lapsen tilannetta ja mahdollisia tukitoimia pohditaan. Kasvattaja voi kokea havainnoinnin ja luotettavien havainnointitulosten saamisen vaikeaksi, mutta perehtymällä havainnoinnin perusasioihin ja harjoittelemalla havainnointia käytännössä voi oppia hyväksi havainnoijaksi. Havainnoinnin tärkeä perusta on lapsen yleisen kehityksen hyvä tuntemus.

Olemme molemmat työssämme varhaiskasvatuksen erityisopettajina havainneet, että kasvattajien ilmaisemat huolenaiheet ovat yleensä aiheellisia. Kasvattajat tekevät hyviä huomioita lapsista ja lapsiryhmistä. He kiinnittävät huomiota vastuullaan olevien lasten kehitykseen ja käyttäytymiseen ja ottavat asioita nopeasti puheeksi. Kun havainnointi on ollut tehokasta ja säännöllistä ja dokumentointi on hoidettu hyvin, lapset saavat yksilöllisen tai vahvemman tuen tarvitsemiinsa pulmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Hyvinkäällä ja Riihimäellä 27.11.2014

Pirjo-Leena Koivunen

KL, erityislastentarhanopettaja, työnohjaaja, kouluttaja

Taisto Lehtinen

erityislastentarhanopettaja, yrittäjä, työnohjaaja, kouluttaja